

A magyar nyelv használati joga Eszéken az Osztrák-Magyar Monarchia idején

NJARI, DENIS

(történész, tanszékvezető egyetemi tanár, J. J. Strossmayer Egyetem Eszék)

The right to use the Hungarian language in Osijek during the time of the Austro-Hungarian Monarchy

In this study, we illustrate through several examples that the right to use the Hungarian language in the city of Osijek, within the territory of the Austro-Hungarian Monarchy, was repeatedly hindered in various ways during this period.

Keywords: Osijek, Hungarians in Slavonia, language usage rights

A magyarság nagy valószínűséggel a Pannon-síkságra való érkezése óta jelen van Eszék városának életében; erről tanúskodnak a legkorábbi ismert középkori és oszmán kori adójegyzékek. S bár még a 19. század végén is jelentős szerepet játszottak Eszék életének szinte minden területén, az idő előrehaladtával folyamatosan csökkent az eszéki magyarság száma. Jelen tanulmány azokat a jogi dokumentumokat elemzi, amelyek az osztrák-magyar időszakban szabályozták a magyar nyelv használati jogát Eszéken. A jogi dokumentumok tanúsága szerint – mivel a Szlavóniai Királyság is a Szent Korona földjeihez tartozott – ezeken a területeken is lehetőség volt a magyar nyelv használatára a közéletben és az oktatásban. A 19. század végi horvát-magyar politikai kapcsolatok bonyolódásával azonban a gyakorlatban a magyar nyelv közéletben való használatát egyes horvát politikusok és a közvélemény is kifogásolni kezdte. Eszéken, a Szlavóniai Királyság fővárosában számos példát találhatunk, amelyek segítségével elemezhetőek a magyar nyelvhasználati jog gyakorlatának különbségei az élet különböző területein, valamint amelyek által körvonalazható mindkét fél álláspontja a kérdésre vonatkozóan. A horvát közvélemény jelentős része az eszéki (és szlavóniai) magyar nyelvhasználati jogot a horvátok magyarosítására tett kísérletnek, míg a magyar közvélemény az e jog használatának megakadályozására irányuló törekvéseket a magyar lakossággal szembeni diszkriminációnak tekintette.

Az 1868-as horvát-magyar megegyezés a horvát nyelvet nyilvánította hivatalos nyelvvé a Horvát-Szlavón Királyságban, ami érvényes volt a magyar kormány helyi képviselőire Horvátország és Szlavónia területén.¹ A horvát volt tehát az oktatás nyelve (az összes iskolában), az államigazgatás és a közigazgatás nyelve a helyi, önkormányzati szinttől a megyei szinten át egészen az állami szintig. Felmerült azonban a kérdés, hogy mi lesz azokkal a térségekkel, ahol nem a horvátok alkotják az abszolút etnikai többséget, vagyis azokkal, ahol magyarok is nagy számban élnek. Ilyen területeket elsősorban Kelet-Szlavóniában lehetett találni, ahol több nyelvi és etnikai magyar sziget is volt, mint például Hrastin (Harasztin), Laslovo (Szentlászló), Korod

¹ Holjevac 2016: 276–279.

(Kórógy), Retfala (Rétfalu), Vladislavci (Lacháza), Antunovac (Antalfalu), az összes Eszéket környező falu, valamint a már létrejött újabb települések Kelet-Szerémben (Ilok és Vukovár környékén), illetve Nyugat-Szlavóniában is (Bjelovar, Daruvar és Virovitica környékén), ahol több magyar falu is volt.²

Természetesen ezen kívül felmerült a városi területeken nagyobb számban élő magyarság kérdése is, amelynek Eszék városa mindenképpen kiemelt példája volt. Egyértelműbb volt a helyzet azokon a településeken, ahol a magyar lakosság református vallású volt, hiszen a református egyházközségekben a papok is magyarok voltak, és a 18. századtól a plébánia mellett magyar tanítási nyelvű egyházi iskolák is működtek. A magyar katolikus lakosság helyzete sokkal problematikusabb volt, mert a plébánosok szinte kivétel nélkül magyarul nem tudó horvátok voltak, függetlenül attól, hogy plébániáik területén nagy számban éltek magyar anyanyelvű hívek. Mindezekon felül Đakovoi egyházmegye püspöke, Josip Juraj Strossmayer, akit a 19. század egyik legjelentősebb horvát történelmi személyiségként tartunk számon, kifejezetten magyarellenes magatartást tanúsított. Ő maga minden lehetséges módon igyekezett megakadályozni a magyar nyelv használatát egyházmegyéjén belül, még azokon a területeken is, ahol erre lett volna lehetőség.³

A helyzetet az eszéki magyar általános és középiskola esetével mutatom be, amely 1896 óta működik Eszéken, és amelyet Strossmayer püspök kifejezetten eltiltott a magyar nyelvű oktatástól vagy hitoktatástól arra hivatkozván, hogy az egyházmegyéje területén a hivatalos nyelv a horvát. Több levele fennmaradt, amelyekben kifejezetten nyíltan megtagadja mindazokat a kéréseket, amelyek az Eszéki Magyar Iskola irányából érkeztek hozzá arra vonatkozóan, hogy engedélyezze az eszéki iskolában a (magyar nyelvű) hitoktatást, hiszen a diákok abszolút többségének anyanyelve a magyar, nem beszélnek és nem is értenek horvátul. Strossmayer püspök nagyon határozottan visszautasított minden ilyen kérést, miközben a magyar sajtó viszonylag gyakran, botrányként számolt be arról, hogy „a Magyar Korona területén nem szabad magyar nyelven imádkozni Istenhez”. A horvát sajtó, nemcsak az eszéki, hanem a zágrábi ellenzéki is arról írt, hogy az eszéki magyar iskola célja a horvátok magyarosítása volt. Tudvalevő, hogy a Horvát-Szlavón Királyság kormányzata hú volt a magyar Koronához, míg a horvát ellenzék autonómiapárti volt, így Horvátország és a horvátok erőszakos „magyarosításának” fogalma része volt az akkori horvát ellenzék alapvető narratívájának. Ez a szólam ma is minden horvát történelemtankönyvben megtalálható. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a mai, kortárs történészek körében, még a horvát történészeket illetően is, mint Branko Ostajmer,⁴ Dinko Župan,⁵ Željko Holjevac,⁶ már nem érvényesül ez a narratíva, ellenkezőleg, ők maguk is egyértelműen azt írják műveikben, hogy „teljes nonszensz, hogy a magyar anyanyelvű magyar gyerekek számára alapított magyar iskolák célja a horvátok magyarosítása lehetett volna.”⁷

² Njari 2016: 261–265; Njari 2019: 178–180.

³ A fent említett kapcsolatokról Eszéken több információ a horvát nyelvű irodalomban található: Njari 2023: 65–91.

⁴ Ostajmer 2011.

⁵ Župan 2016: 276–279.

⁶ Holjevac 2014: 113–114.

⁷ Župan 2016: 279.

Emellett az Eszéki Magyar Iskola statisztikai elemzését is elvégeztem, melyre azért nyílt mód, mert az iskola rendszeresen közölt jelentéseket a tanulók anyanyelvi adataival. Ezekből egyértelműen látszik, hogy egyetlen tanévben sem esett 80% alá a magyar anyanyelvű tanulók aránya, s ez a nem magyar anyanyelvű diákság is többnyire német, nem pedig horvát anyanyelvű volt.⁸ Ugyanis Eszéken akkor igen jelentős, magyarbarát német és zsidó kisebbség élt.

A magyar nyelv eszéki használatának másik példája, vagy inkább a magyar nyelv eszéki használatára tett kísérlet egy 1895 augusztusában Eszéken lezajlott színházi ügy. A legutolsó magyar nyelvű színházi előadás Eszéken 1880-ban volt. 1895 augusztusában egy pécsi társulat érkezett vendéglőadóként *A falu rossza* című könnyed népszínművével. Az Eszéki Nemzeti Színház zsúfolásig megtelt, a közönség abszolút többségét az eszéki magyarok adták. Ám a horvát diákság egy része szintén bejutott a színházba. Amint felhúzták a függönyt, támogató és ellenző reakciók söpörtek végig a színházon. A magyarok éljeneztek, tapsoltak, a horvát diákok pedig fütyültek, dobogtak és kiabáltak. A színészek – bár valamennyire számítottak is erre az ellentétetésre – a színpadon mégis meglepődve, zavartan álltak nem tudván, hogy mit tegyenek. Nem tudtak sem megszólalni, sem játszani – fülsiketítő volt a zaj. Végül leengedték a függönyt, majd amikor a zaj valamelyest alábbhagyott, újra felhúzták. Sokáig tartott, míg a rendőrök a zsúfolásig megtelt színházteremben megtalálták egyenként a zűrzavar okozóit. Tizennégy eszéki horvát diákot kísérték ki a színházból a rendőrök. Ők voltak a fő bűnösök. Elfogásuk láttán a követőik egyszerre elhallgattak, a csend helyreállt, a színészek elkezdhették a darabot, melynek vége a hosszú intermezzo miatt éjfélig elhúzódott.⁹

Másnap este, amikor a *Madame Sans-Gêne* című darabot játszották, a helyzet még drámaibb volt. A zuhogó eső ellenére augusztus 8-án 21 órakor több száz fős, az előadás ellen demonstráló tömeg gyűlt össze a színház előtt. Pontosan 21:00-kor pedig a színházban tartózkodók is meghallották tiltakozás hangját: a színház kulisszái mögül sípszó és „macskazenére” emlékeztető hangok hallatszottak. A rendőrök kezdetben figyelmen kívül hagyták a színház előtt összegyűlt békés tömeget, és mindent megtettek annak érdekében, hogy az utcán zavartalanul haladjon a forgalom. Eközben a zaj egyre erősödött, a tüntetők egy ponton a színház felé igyekeztek előrenyomulni, amit a rendőrségnek sikerült megakadályoznia. Ezt követően horvát népdalok hangzottak el, majd néhány perces időközönként „Éljen Horvátország!”, „Pereat Pejačević!”, „Éljen Starčević!” felkiáltások is. A *Die Drauban* megjelenet tudósítás szerint ezek a felkiáltások válasz nélkül maradtak. A tiltakozás folytatódott, míg végül 22:45-kor véget ért az előadás. „Egy éppen elhaladó villamoskocsit eltalált egy paradicsom, a tömegből kidobott kő pedig az ablaküveget is betörte. Az elhajított kő nagy pánikot keltett a tömegben. A nézők többsége ezután visszafordult és az események további menetét bentről figyelte. Amikor a darab véget ért, és a színház közönsége el akarta hagyni az előcsarnokot, kő, alma és paradicsom zúdult rájuk a levegőből. Több színházlátogatót, valamint egy városi képviselőt és egy rendőrbiztost is eltaláltak. A nézők nagyon

⁸ Országos Széchényi Könyvtár, Törzsgyűjtemény, Iskolai Értesítők, 8177–8182., A Magyar Királyi Állam vasutak eszéki elemi és felső népiskolájának értesítők (1906–1917.)

⁹ Ungarisches Theater in Essek. *Die Drau*, br. 90. (30. 7. 1895.), 2.

megijedtek, főleg a nők, akik állítólag nagy zajt csaptak, végül az egész közönség visszavonult a színházba. A rendőrség bezárta a kijárat ajtókat, Novak képviselő pedig rendőrtizedest küldött a szolgálatban lévő 28. gyalogezred két századához, amelyek hamarosan megjelentek a helyszínen. Miután a tömeg nem volt hajlandó eleget tenni Novák képviselő arra vonatkozó kérésének, hogy hagyják el a teret, hanem továbbra is kövekkel és tojásokkal bombázták a nézőket, a katonai egységek akcióba lendültek, és alakzatba rendeződve a hegyes szuronyaikkal széteszlatták a tömeget. A zaklatott tömeg csak ekkor vette észre a helyzet súlyosságát, és mindenki rohanva szétszóródott minden irányba. Néhány perc múlva az egész utca kiüresedett. A katonai és rendőr járőrök hajnali 1 óráig járőröztek a városban, de teljes nyugalom uralkodott. Összesen négy embert tartóztattak le, többségében diákokat, akiket másnap reggel szabadon engedtek. A rendőrség ezután nyomozást indított a tüntetés elkövetőinek azonosítására.”¹⁰

Érdekes a horvát lapok reakciója mindezen eseményekre. Például a zágrábi lapok „a legmelegebb együttérzésüket fejezték ki az eszékieknek a hazafias viselkedésük miatt”, és „őszinte gyermeki örömet éreznek, hogy végre felébredt a nemzettudat Eszéken.”¹¹

A magyar színtársulat 1895. augusztus eleji eszéki látogatása körüli események arra ösztönözték az eszéki magyarságot, hogy Eszéken magyar egyesületet és kaszinót alapítsanak. Az első ülést 1895. augusztus 9-én tartották, és egyhangúlag döntöttek a magyar társaság létrehozásáról. Az Eszéki Magyar Egyesületnek nevezett társaság egyik célja a „magyar kultúra terjesztése [volt] a horvátok körében”. Jozán Dániel ideiglenes alelnök felszólalásában örömmel mutatott rá az eszéki magyaroknak a társaság létesítésében való „aktív részvételére”, és hangsúlyozta, hogy a horvátokkal minden helyzetben szoros és testvéri kapcsolatot vár el. A felszólaló azzal zárta, hogy a magyar klub mindig tárt karokkal várja majd a horvátokat. Ezeket a szavakat „élénk taps” kísérte. Ennek ellenére a Társaság munkáját két teljes évig nem hagyta jóvá a zágrábi horvát kormány olyan módon, hogy minduntalan visszadobta az egyesület Alapszabályzatát módosítási kötelezettséggel, minden alkalommal apróságokra, adminisztrációs csekélységekre hivatkozva.¹²

Hogy Eszéken egyre feszültebb volt a magyar-horvát viszony, azt igazolja a kapcsolat megszakadása az akkori „testvéri” Péccsel, valamint a Központi Állami Takarékpénztár (Mag. Országos Központi Hitelszövetkezet) eszéki fiókjának megalakulását övező események 1901 augusztusában. Ekkor jelentős számú eszéki magyar és német iparos üdvözölte Dr. Hegedűs János miniszter urat, aki a budapesti hatóságok képviselőjeként érkezett megszervezni a fióktelep megalapításának rendezvényét. Azonban nagyon ellenséges fogadtatásban részesült, valószínűleg azért, mert a megnyitón magyarul beszélt (ami a horvátok számára az autonómia megsértését jelentette). A miniszter Budapestre visszatérve fegyelmi feljelentést tett Konstantin Graff eszéki polgármester ellen rágalmazás miatt. A feljelentésnek végül nem lett következménye,

¹⁰ Hogyan fogadták Eszéken a magyar színészeket. *Pécsi Napló*, 188. szám (6. 8. 1895.), 2–3.

¹¹ Demonstracije proti magjarskom kazalištu u Osijeku. *Obzor*, br. 179. (6. 8. 1895.), 2.

¹² Državni arhiv u Osijeku, fond 10, 2511/1895; 11587/95; Njari 2023: 72–73.

mert sem a városi tanács, sem a horvát bán nem rendelt el vizsgálatot, magával a polgármesterrel sem történt semmi. Az újonnan alakult takarékpénztár épületére három nyelvű, horvát, német és magyar feliratú tábla került, azonban ismeretlen személyek sárral kenték be a táblát, így megpróbálva eltüntetni a feliratot. A horvát és a magyar lapokban is megjelent ennek a híre, ám míg a horvát hetilapok támogatólag szóltak az elkövető tetteről, addig a magyar hetilapok a magyarság megsértésének tekintették azt. A legkeményebb kritikát a *Pécsi Figyelő* című ellenzéki lap pécsi riportere adta, aki cikkében keményen támadta az *Obzor* és az *Agramer Tagblatt* zágrábi hetilapokat, amelyek a takarékpénztár épületén a magyar nyelvű táblák kihelyezése ellen tiltakoztak. A pécsi tudósító a magyar hatóságokkal szembeni sértésnek és tiszteletlenségnek tartotta a felirat megsemmisítését. Szerinte a takarékpénztár létrehozása és a kihelyezett feliratok indokolatlan és méltánytalan ellenszenvbe ütköztek. „Ez az eredmény valóságos dühöngésre ragadta a magyarfaló *Ohort* és a vele egy húron pendülő *Agramer Tagblattot*, különösen mikor az új eszéki hitelszövetkezet elkövette azt a halhatlan merészséget, hogy olyan cégtáblákat függesztett ki, amelyeken a horvát és német föliratok után utolsó helyen magyar szövegű felirat is szerénykedett. Ezt a fentisztelt véresszájú újságpapirosok valóságos elvetemült merényletnek bélyegezték s ocsmány szidalmazásaik, amelyek régebben Eszéken legfőleg csak száználmas mosolyt keltettek volna, most rokonszenves visszhangra találtak kedves testvérvárosunkban, amelynek hősi szokáshoz híven akként adtak kifejezést, hogy a vasárnapról hétfőre virradó éjjelen a magyar feliratot bemocskolták sárral.”¹³

A magyar nyelv általános hivatalos célú használatát Horvátország területén a horvát autonómia korlátozásának, és magyarosítási kísérleteknek tartották. A horvátországi magyar nyelvhasználat kérdése volt a horvát-magyar kapcsolatok egyik kulcsproblémája abban az időszakban.

Az utóbb idézett cikkből megtudjuk, hogy az említett magyar táblát augusztus 4-ről 5-re virradó éjszaka sárral kenték be, s ezt a tettet a tudósító a következő szavakkal illette:

„Magában véve csekély és csak elkövetőire nézve megbélyegző ez a betyártempó, de vérig sértő az az intenció, amelylyel azt megcselekedték. Megtorlás nélkül ez nem maradhat, mert az a sár, melyet rákentek a magyar föliraatra, voltaképen a magyar nemzetnek szólt. De az is bizonyos, hogy a megtorlás elmarad s ehelyett a magyar fölirat fog eltűnni, mert a magyar kormánynak annyira koncentrálódik minden erélye az anyaország birkatürelmű magyar lakosságának megrendszabályozására, hogy nem marad belőle semmi, mikor a bakafántoskodó társországok és a hazai nemzetiségek inzultusai elleni védelemről van szó. Csak szavazzanak mindig a kormánypártra, akkor konspirálhatnak s inzultálhatnak bátran; azzal a mi kormányunk nem törődik.”¹⁴

Ez utóbbi idézetből talán a legszembetűnőbb a magyar körök horvátokhoz képest homlokegyenest ellentétes álláspontja. Ugyanis míg a horvátok úgy vélték, hogy a horvátországi magyar nyelvhasználat elfojtja a horvát autonómiát és a horvát jogokat, addig a magyar oldal a magyarok saját nyelvhasználati jogának durva megsértését látták saját magyar királyságuk keretein belül, amelynek ugye Horvátország és

¹³ Dühöngő szomszédok. *Pécsi Figyelő*, 182. szám (9. 8. 1901.), 1.

¹⁴ Az eszéki barátkozás. *Pesti Napló*, 79. szám (6. 4. 1902.), 1–2.

Szlavónia a része volt. Továbbá a magyarok az ezen akciókban résztvevő horvátokat a horvát-magyar szövetség árulóinak is tartották, hiszen Horvátországnak és Szlavóniának volt messze a legnagyobb autonómiája a Magyar Királyságon belül, és úgy tűnt, a horvátok még ezzel is rendkívül elégedetlenek, a magyarokat pedig elsősorban fenyegetésként és ellenséggként, nem partnerként és szövetségesként látják. Bár a *Pécsi Figyelő* a magyar kormányhoz képest ellenzéki lap volt, mégis úgy tűnik, a magyar közvélemény jó részében érvényesült ez a szemlélet.

Itt érdekes hangsúlyozni, hogy az eszéki hatóságokkal szemben leggyakrabban a pécsi újságokból érkezett kemény kritika, amelyek Eszékhez való közelségük miatt nyilvánvalóan jóval korábban értesültek az eszéki eseményekről, mint más újságok. A pécsi napilap ugyanazon számában, amelyben a fenti cikk olvasható, egy bevezető/vezércikk is megjelent a magyar és a horvát hatóságok kapcsolatáról, valamint Pécs és Eszék kapcsolatáról. Az eszéki közvélemény magyar állampolgárokkal szembeni magatartásával nyilván elégedetlen szerkesztőség ezt írta a *Dühöngő szomszédok* című vezércikkben:

„Hogy kormányaink gyáva tehetetlensége és a negyven horvát szavazatnak a magyar országgyűlésen a kormány részére való biztosítása miatt tanúsított engedékenysége mennyire megnövesztette kedves horvát testvéreink szarvait, annak szomorú, kézzelfogható bizonyítékait tapasztalhatják a szomszédos Eszék városában. Évtizedekkel ezelőtt nyoma sem volt ott a horvát túlzók aspirációinak, annak a vak gyűlöletnek, a mely vérben forgó szemekkel s fenyegető öklökkel fordul minden ellen, ami magyar. Eszék lakói meg voltak békességben velünk, hisz a város forgalmának nagy részét Baranyából nyerte s nyeri mind e mai napig. Pécs és Eszék pedig valóságos testvéresülés képét nyújtották. Pécsiek Eszéken, eszékiek Pécsen sűrűn megfordultak nagyobb tömegekben, testületileg, amikor is mindkét városban úgy a hatóságok, mint a lakosság részéről a legszívélyesebb fogadtatásban és ünnepeltetésben részesültek. Ennek a testvéri jó viszonynak aztán az lett a következése, hogy tömegesen telepedtek le Eszéken a magyar iparosok és kereskedők, akik ott nemhogy ellenszenvről vagy üldöztetésről panaszkodhattak volna, hanem ellenkezőleg, mint magyar testvérek a legjobb egyetértésben éltek az ottani német és horvát lakossággal. Az eszéki hatóságoknak és népnek ez a magyar barát magatartása fölkelte annak idején a zágrábi túlzók féltékenységét is, kik azzal gyanúsították annak idején az eszékieket, hogy magyarbarát érzelmeik manifesztálásával a magyar kormány jóindulatát arra a célra akarják megnyerni, hogy ennek a hathatós pártfogásával a horvát országos hatóságok székhelyéül legalább azokban a kormányzati ágakban, amelyek nem tartoznak a horvát-szlavónországi autonóm jogkörbe, Zágráb helyett Eszék jelöltessék ki, így lassan kint Eszék emelkedjék Zágráb rovására a tartományi főváros színvonalára. Lehet, hogy erről az oldalról nem is zörgött ok nélkül a haraszt, de a magyar kormány következetesen elmulasztotta Eszék magyarbarát érzelmeit jutalmazni és Zágrábnak minden tekintetben való dédelgetésével csak megszilárdította a Dráván túl azt a meggyőződést, hogy nem az boldogulhatott, aki magyarbarátnak mutatja magát, hanem aki folyton túlzott követelésekkel lép föl Magyarországra irányában, sőt az államkötelék megbolygatásától sem retten vissza, mert a magyar kormány mindig ezeket a zavargó túlzókat iparkodik lecsendesíteni mindiféle engedményekkel, míg a magyarság barátait magukra hagyja, mint akiktől úgy sincs mit tartania. Ez a visszás politika, mely gyávaságában annyira megy, hogy a magyarságnak tett szolgálatokat sem meri

jutalmazni s folyton csak az ellenünk kiabálók szájának jó falatokkal való betömésével van elfoglalva, az utóbbi időben teljesen ellenünk fordította az eszékiek hangulatát. Most már a nép és hatóságok Eszéken is zágrábi mintára versenyeznek a magyargyűlölet minél pregnánsabb kifejezésre juttatásában. Ezt tapasztaltuk pár év előtt, mikor egy magyar színtársulat szerény kísérletet tett az ottani jelentékeny számú magyarság műigényeit kielégíteni. Formális lázadás ütött ki Eszéken a magyar színlelőadások ellen s a hatóság is a lázadók pártjára állt, mikor nem a zavargók megzabolására használta föl hivatalos hatalmát, hanem a magyar színészeket kergette ki szegényszemre a város falai közül. Megtörtént ez a magyar szent korona területén, a magyar állampolgárság kötelékében álló városban, anélkül, hogy a magyar kormánynak egy árva tiltakozó szava lett volna a magyarság ilyen meggyalázása ellen, holott egy önérzetes nemzet részéről nemzetiségének ilyen inzultálása még a teljesen idegen külfölddel szemben is diplomáciai összeütközésre vezetett volna. A mi kormányunk azonban megelégedett azzal, hogy az egészet autonóm horvát belügyi kérdésnek minősítette, amelybe neki beleszólása nincsen.”¹⁵

Hogy egyre feszültebb légkört és a helyi magyarok és más lakosok közötti ellentétet érezték a városban, arra néhány kiválasztott példa hívja fel a figyelmet. Az újabb incidens 1902 szeptemberében történt, amikor az eszéki rendőrség lefoglalta az összes magyar újságot a szerbországi újvidéki gyűlésről szóló beszámolóik miatt.¹⁶ A horvátországi pénzügyi egyezmény megerősítése miatt az egész 1903. évben horvátellenes mozgalmak jellemezték Horvátországot,¹⁷ és ennek jegyében Eszéken több gyűlés is megtartásra került, amelyeken azt követelték, hogy Horvátország pénzügyileg független legyen. Többen is letartóztatásra kerültek, például 1903 májusában Eszéken „azért, mert szegyéntelenül agitáltak a magyarok ellen”,¹⁸ például a magas rangú állami tisztviselő, dr. Radoslav Krištof, letartóztatásra került. Rajta kívül több más eszéki embert is letartóztattak azon a gyűléseken, ahol magyarelles beszédek mondtak. Az őrizetbevételek nagy zavart okoztak a városban, mivel Krištof, többek között, a letartóztatott Ivan Lorković, az eszéki *Narodna Obrana* című lap szerkesztőjének apósa is volt. Míg a horvát sajtó ezeket az letartóztatásokat horvátellenes cselekedeteknek tekintette, az eszéki magyarok „megdöbbenek” azon, hogy egy magas rangú állami tisztviselő felbujtotta a népet az eszéki magyarok szabadsága ellen. A pénzügyi egyezmény már említett okból kifolyólag volt az események hátterében, de úgy tűnik, hogy a letartóztatások után a helyzet megnyugodott, valószínűleg az új irányú horvát politika térnyerése okán.

Ez a tanulmány arra mutat rá, hogy Eszék városának történetében hosszú ideje jelen volt a magyarság, és több alkalommal is megpróbálták korlátozni a magyar nyelv használati jogát. Bár az oszmán és középkori időszakokból származó adójegyzékek tanúsítják a magyar jelenlétet, a 19. század végén már folyamatosan csökkent a magyarok száma a városban. A tanulmány jogi dokumentumokat elemzett, amelyek az osztrák-magyar időszakban szabályozták a magyar nyelv használati jogát Eszéken.

¹⁵ Dühöngő szomszédok. *Pécsi Figyelő*, 182. szám (9. 8. 1901.), 1–2.

¹⁶ Az eszéki barátkozás. *Pesti Napló*, 79. szám (6. 4. 1902.), 1–2; Magyar lapok elkobzása Eszéken. *Pesti Napló*, 266. szám (28. 9. 1902.), 7.

¹⁷ Szabo 2005.

¹⁸ A horvátországi forrongás. *Pesti Napló*, 131. szám (14. 5. 1903.), 4.

Ezek a dokumentumok azt mutatják, hogy a közéletben és az oktatásban is volt lehetőség a magyar nyelv használatára, mivel a Szlavóniai Királyság a Szent Korona része volt. Azonban a 19. század vége felé a horvát-magyar politikai kapcsolatok bonyolultabbá váltak, és a magyar nyelv használatát egyre gyakrabban támadták a horvát politikusok és a közvélemény részéről. A tanulmány az 1868-as horvát-magyar kiegyezést is megemlíti, amely hivatalos nyelvvé tette a horvátot a Horvát-Szlavón Királyságban. Ezzel együtt felmerült a kérdés, hogy mit tegyenek azokon a területeken, ahol nem a horvátok voltak az abszolút többségben, és ahol a magyarok is jelentős számban éltek. Az Eszék környékén lévő magyar falvak és Eszék városa is ilyen terület volt. A magyaroknak különösen nehéz volt a helyzet a katolikus egyház területén, mivel a plébánosok horvátok voltak, de a hívek nagy része magyar anyanyelvű volt. Strossmayer püspök pedig szintén elutasította a magyar nyelv használatát, még olyan területeken is, ahol erre a törvényi szabályozás alapján lett volna lehetőség. A tanulmány továbbá bemutatja az Eszéki Magyar Iskola esetét, amelyet Strossmayer püspök tiltott el a magyar nyelvű hitoktatástól. Emellett megemlíti azt a színházi eseményt is, amikor egy magyar társulat fellépett Eszéken, és ennek következtében demonstrációk és rendőri beavatkozások történtek. Az események arra ösztönözték az eszéki magyarokat, hogy magyar egyesületet és kaszinót hozzanak létre, és a tanulmány az alapítás körüli eseményeket is részletezi. Az Eszéki Magyar Egyesület azt a célt tűzte ki, hogy terjessze a magyar kultúrát a horvátok körében, és törekedjen a testvéri kapcsolatok fenntartására a horvátokkal, bár a környező magyarbarát német és zsidó kisebbségek is fontosak voltak. Végül a tanulmány rámutat arra, hogy a magyar-horvát viszonyok Eszék körül és a városban is egyre feszültebbé váltak, és egyértelmű eltérés volt a magyar nyelv használatának joga és a gyakorlat között a mindennapi életben Szlavónia területén.

Irodalomjegyzék

HOLJEVAC, Željko

- 2014 Mađaroni i mađarizacija u Hrvatskoj između mita i zbilje u svjetlu hrvatsko-mađarskih odnosa u 19. stoljeću. In Marinović, Marijana (ed.): *Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti. Četvrti hrvatski simpozij o nastavi povijesti*. 99–117. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

NJARI, Denis

- 2016 Mađari istočne Slavonije između dvaju svjetskih ratova. *Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 16. 261–265.
- 2019 Mađari zapadne Slavonije između dvaju svjetskih ratova. *Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar Évkönyv Tanulmánygyűjtemény* 14. 178–180.
- 2023 Mađari u Osijeku od 1895. do 1918. – vrijeme organiziranja i demonstracija. *Osječki zbornik* 38. 65–91.

OSTAJMER Branko

- 2011 *Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903.* [doktorski rad] Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

SZABO Agneza

- 2005 Uzroci i posljedice političkih demonstracija u Hrvatskoj 1903. *Časopis za suvremenu povijest* 37:3. 597–608.

ŽUPAN Dinko

- 2016 Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u dugom 19. stoljeću. In Švoger, Vlasta – Turkalj, Jasna (ed.): *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u dugom 19. stoljeću*. 273–308. Zagreb: Matica hrvatska.